

Sosiaalipedagogiikkaa ja kansalaiskasvatusta

Leena Kurki & Elina Nivala (toim.) (2006). **Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen. Johdatus kansalaisuuden sosiaalipedagogiikkaan.** Tampere University Press. 251 sivua.

Sosiaalipedagogiikan asiantuntijat, dosentti, yliopettaja Leena Kurki, yhteiskuntatieteiden maisteri, jatko-opiskelija Elina Nivala ja dosentti Ph.D. Mare Leino ovat kirjoittaneet kansalaisuutta, koulua ja kasvatusta koskevan teoksen, mikä sisältää jokaisen kirjoittajan laajan artikkelin. Teos on saanut Santeri Alkion kasvatusihanteen mukaisen otsikon kunnan kansalaisesta ja hyvästä ihmisestä. Otsikon tunnuksesta tuli aikoinaan 1900-luvun alussa myös nuorisoseura-aatteen tavoite. Alkiosta tai nuorisoseuraliikkeestä kirja ei kuitenkaan kerro. Otsikon perusteella olisin olettanut kirjoittajien käsittelevän aikuisuuden suhdetta sosiaalipedagogiikkaan enemmän kuin nyt on tapahtunut. Koulu ja kouluikäiset ovat selvästi kirjoittajien intresseissä numero yksi.

Elina Nivalan artikkeli sisältää hieman oppikirjamaisen katsauksen kansalaiskasvatuksen aatehistoriaan ja nykytilaan Suomessa. Aristoteleen, Locken, Rousseau ja Snellmanin ajatuksiin tukeutuen kirjoittaja esittää hyveellisen ja siveellisen kansalaisen eetoksen syntymisen ja tunnusmerkit. Kansalaiskasvatus on poliittisessa yhteisössä toimimisen välineiden oppimista ja näiden välineiden taustalla olevien ajatustapojen omaksumista. Kirjoittaja ei kuitenkaan käsittele Suomen kansalaisuuskasvatuksen historiaa, ei mm. sitä, miten alkiolaisuudessa

Suomen maaseudulla juuri tavoitteena oli maaseudun sivistäminen, jotta maaseudun asukkaat voisivat toimia poliittisessa yhteisössään kansalaisina tiedollisesti ja taidollisesti tarpeellisesti varustettuina. Sama idea oli myös työväenliikkeen sivistyspyrkimyksissä, joita ei tässä myöskään käsitellä. Tanskalaisella Grundtvikillä, kansansivistyksen oppi-isällä, olisi kenties myös ollut sanansa sanottavana aatehistoriassa.

Suurista ajattelijoina Elina Nivala hyppää suoraan Suomen nykykouluihin, niiden opetussuunnitelmiin, oppikirjoihin ja opetusmenetelmiin sekä koulun ylhäältä päin muodostettuun toimintakulttuuriin ”kansalaisuuden valmistajana”. Hän mm. toteaa, että opetussuunnitelmassa korostetaan ongelmanratkaisutaitojen ja tiedon itsenäisen käsittelyn oppimista eli ajattelutaitojen kehittämistä. Kuitenkin käytännöissä nämä tavoitteet näyttävät toteutuvan huonosti. Tästä syystä opettajan pitäisi lähteä tarkastelemaan kirjojen välittämää yhteiskuntakuvaa ja muuttamaan totuttuja opetuskäytäntöjä (s. 98).

Ei-kasvatustieteilijän korvissa tämä puhe kuulostaa kummalta. Joutuu kysymään: Eikö juuri tätä tavoitetta ole korostettu jo ainakin parikymmentä vuotta opetuksen keskeisenä tavoitteena? Mitähän siellä koulumaailmassa oikein tapahtuu käytännössä? Tämä on vakava kysy-

mys kaikkien työnantajien ja jatkokouluttajien kannalta. Mitä nämä olettavat koulussa tapahtuneen ja minkälaisia ovat nuoret työntekijät ja jatko-opintoihin tulevat opiskelijat oikeasti eli tiedämmekö mitään siitä, minkälaisiksi kansalaisiksi koulunsa päättävät ovat kasvaneet koulu-maailmassa?

Sosiaalinen pääoma, luottamus ja identiteetti

Jos Nivalan artikkeli on selkeän suoraviivainen, Leena Kurjen kirjoitustapa on filosofisen pohittava. Hänen aiemmista kirjoituksistaan tutut teemat persoonan keskeisyydestä yhteisössä ja eteläamerikkalaiset aatteet vapautuksen teologiasta sekä Freiren vapautuksen kasvatustieteestä ovat keskeisesti esillä.

Leena Kurki lähtee ajatukselta, että sosiaalipedagogiikka yhteisöön kasvattamisen ajattelutapana on yhdistettävissä viime vuosina yleistyneisiin ajatuksiin sosiaalisesta pääomasta, luottamuksesta ja identiteetistä. Jotta ihmisestä kasvaa ehyt persoona ja samalla kansalainen, näitä tarvitaan ainesosiksi. Kansalainen ei elä tyhjiössä, vaan hän on kulttuurinen persoona. Omasta kulttuurista ponnistavat ajatukset siitä, että ns. sosiaalisen innostamisen avulla hän kasvaa vapauteen ja täyteen kansalaisuuteen. Sosiaalinen innostaminen on sukulaiskäsite kansalaisosallistumiselle, mutta innostamisen takana on pedagoginen asiantuntija, joka osaa ohjata osallistujat uusiin hyödyllisiin suuntiin. Samalla tavalla

mm. Englannissa kansalaisosallistumisessa alettiin 1990-luvulla käyttää hyväksi sparraajia, palkattuja konsultteja, jotka pyrkivät pitämään osallistumisen kasassa esimerkiksi kaupunkisuunnittelullisissa projekteissa. Leena Kurki ei siis ole yksin ajatuksineen.

Artikkelin loppuosassa hän siirtyy käytäntöön eli siihen, miten sosiokulttuurista innostamista voidaan hyödyntää. Esillä on konkreettisesti koulukuraattorin työ, mutta hän pohtii myös sovelluksia kasvatukseen yleensä. Lopussa hän näkee elämän itsensä kasvattajana marginalisoidussa toiseudessa ja kolmannella ikäkaudella. Marginalisoituja ihmisiä on tuettava kokonaisvaltaisesti ja siten autettava kansalaisuuteen. On luotava yhdistymismahdollisuuksia ja verkostoja, tarjottava todellista informaatiota ja vahvistettava kulttuurista luovuutta luottamusta lisäen, identiteettiä vahvistaen ja vastavuoroisuuskykyjä vahvistaen (s. 180). Todellisen kansalaisuuden saavuttaminen ei ole helppoa.

Millaisen identiteetin Viron koulu antaa?

Helppoa ei näytä olevan elämä Virossakaan senkään jälkeen, kun poliittinen vapaus naapurista on saavutettu. Mare Leinon artikkelista saa sen kuvan, että Viron koululaitoksessa elää monta kulttuuria sisäkkäin, vapauden ja kahleiden aikaa. Sosialistisen kollektivismin perintö ideoineen ja käytäntöineen on todellisuutta myös tämän päivän koululaitoksessa. Erityisesti näin on itse opettajien arvomaailmassa ja käyttäytymisessä. Kirjoittaja näkee väitöskirjansa tuloksiin nojautuen suuren ristiriidan muo-

dollisuuksia ja hyvää vanhanai-kaista käytöstä kunnioittavan koulun ja liberaalien talousideoiden valtaaman modernin ulkomaailman välillä. Koulu pitäisi vapauttaa. Mutta mihin?

Hän pitää Suomenkin koululaitokselle aiemmin varsin ominaisia piirteitä neuvostososialismin ja kollektivismin tuotteina. Näitä ovat esimerkiksi se, että oppilaat nousevat ylös opettajan tullessa luokkaan, viittaavat ja nousevat myös ylös vastamaan eivätkä puhua pulputa omiaan tunnilla. Kaikki ovat ominaispiirteitä, jotka kuuluivat suomalaiseenkin kouluun olennaisina tekijöinä vielä 1960-luvun alussakin. Olimmeko me noiden aikojen suomalaiskoululaiset siis sosialistisen järjestelmän tuotteita? Mitenkähän tämä kuri ja järjestys -menteliteetti on vaikuttanut meihin kansalaisina? Olimme kuitenkin siinä mielessä onnekkaita, että koko yhteiskunta, koulu, koti ja ympäröivä yhteiskunta vetivät tässä yhtä köyttä. Virossa taas Mare Leinon mukaan vallitsee arvoeriävyys. Koulu kasvattaa toisenlaiseen maailmaan, kuin mikä ympäröi koululaisia koulun ovien ulkopuolella. Mare Leinon huolenaiheena on, minkälaisia kansalaisia tästä sopasta syntyy, individualismin vai kollektivismin tuotteitako?

Viron yhteiskunnan ja koulun analyysin jälkeen kirjoittaja siirtyy pohtimaan sosiaalipedagogiikan mahdollisuuksia koulussa. Hänen mukaansa sosiaalipedagogiikka kuuluu niin kouluun kuin sen ulkopuolellekin, kaikki pedagogiikka on myös sosiaalipedagogiikkaa. Kansalaisuuteen kasvun haasteet näkyvät hyvin kouluelämässä ja koulu opettajineen edustaa oppilaille koko yhteiskuntaa.

Normien epäyhtenäisyydestä voi seurata, että koulu kasvattaa yhteiskuntaan identiteettikriisistä kärsiviä kansalaisia, mutta eipä hätää, sosiaalipedagogiikasta kirjoittaja löytää pelastusrenkaan (s. 256). Kuten Suomesakin myös Virossa opetussuunnitelma sisältää hienoja tavoitteita. Mare Leino epäilee siis käytännön Virossakin olevan toisen kuin tavoitteet olettavat.

Sosiaalipedagogiikka kiinnittää huomiota opettajan ja oppilaiden välisiin suhteisiin. Kirjoittajan mukaan opettajan pitäisi olla avoin, ystävällisessä suhteessa oppilaisiin ja jopa kertoa omaan elämäänsä kuuluvia asioita kuin ystävällisellä ikään. Näin saavutetaan lämmin ilmapiiri ja asiat alkavat luistaa. Mitenkähän avoimia nykyopettajat ovat Suomessa suhteessa oppilaisiinsa? Kertovatko he omia asioitaan oppilailleen? Tulee mieleen putnamilainen heikkojen ja vahvojen siteiden erottaminen toisistaan sosiaalisen pääoman käsitteessä. Vaatiiko solidaarisuus (heikot siteet) Mare Leinon mukaan myös intiimisfääriin sosiaalisten suhteiden (vahvojen siteiden) yhtä aikaista toteutumista samassa paikassa? Sosiaalisen pääoman teorian kannalta ei näin ole.

Kirjoittaja päätyy sosiaalipedagogiikkaan luottamisessaan myös sosiaaliseen innostamiseen. Hänen mukaansa valtaistaminen tai voimaannuttaminen (empowerment) ei riitä, vaan ihmisten, koululaisten ja opettajien, pitää olla koko pedagogis-sosiaaliskulttuurisen prosessin ajan mukana toiminnan suunnittelusta sen arviointiin asti. Tavoitteena on maksimaalinen aloitteellisuus ja vastuullisuus persoonallisessa ja yhteisöllisessä elämässä eli siis hyvä ih-

minen ja kunnon kansalainen.

Todellinen kansalainen alkaa nähdä muita ihmisiä ympärillään eikä vain tuijota omaa itseään. Virossa neuvostoyhteiskunnan särkyminen merkitsi ihmisten käpertymistä oman itsensä ja hyvänsä ympärille, mutta pikku hiljaa ihmiset ovat alkaneet jo nähdä muitakin. Kansalaisuus kehittyi, arvioi Mare Leino. Sosiaalipedagogiikan mahdollisuudet ovat rajattomat tämän

kehityskulun toteuttamisessa. Tässä prosessissa kirjoittajat haluavat olla kirjallaan mukana. Sosiaalipedagogit näyttävät olevan varsin edistysuskoista joukkoa, jos Elina Nivala, Leena Kurki ja Mare Leino muodostavat teksteineen edustavan näytteen alastaan.

Vaikka artikkelit ovat hyvin eri tavoin kirjoitettuja ja niiden fokuskin vaihtelee, nivoutuvat

ne kuitenkin perusteemaltaan kansalaisen saattamisessa kunnon kansalaiseksi mielekkääksi kokonaisuudeksi, johon soisin muidenkin ei-sosiaalipedagogien tutustuvan.

Briitta Koskiahho